

De stam van een werkwoord

Ook dit is weer zo'n bekend onderwerp, dat in veel gevallen verkeerd is aangeleerd en in methodes onjuist uitgelegd.

De term 'stam' suggereert het beeld van een boom. Aan de stam van een boom zitten takken, die van elkaar verschillen, maar die allemaal met die stam verbonden zijn. Dat is een bruikbaar beeld..., mits je dat niet uitlegt met zichtbare letters, maar met hoorbare klanken. Ook de spelling van werkwoorden is in de eerste plaats gebaseerd op de klanken van dat woord. Het fijne is, dat dit daardoor aansluit bij de spreektaal die kinderen al gewend zijn.

Als je (hele) werkwoorden uitspreekt, eindigen de meeste van die werkwoorden op [ən]. Die uitgang heeft geen klemtoon, vandaar het gebruik van die sjwa als klinker. Om de stam van een werkwoord te vinden, moet je deze uitgang weglaten. Wat dan overblijft noemen we 'stam'. De stam is dus het deel van een werkwoord, zoals je dat hoort zonder die uitgang en niet zoals je dat in letters ziet zonder de letters -en.

Bij een werkwoord als [stampən] wordt de stam dus [stamp]. Wil je daarvan een verledentijdsvorm maken, dan zeg je daar in dit geval [tə] achter. Dat kun je horen vanuit je spreektaal, maar mocht je twijfelen, dan is de keuze voor [tə] en niet voor [də] ook uit te leggen. De slotklank van de stam was een [p], en dat is een stemloze medeklinker. Daarom moet daar een eveneens stemloze medeklinker volgen, anders kunnen we dat niet goed uitspreken.

Een werkwoord als [vreezən] heeft dus als stam [vreez]. Die laatste medeklinker is de stemhebbende [z], dus volgt in de verleden tijd de uitgang [də], omdat die ook met een stemhebbende medeklinker begint. Toch schrijven we vreesde, met de letters s en niet met een z. Dat komt doordat een z aan het eind van een lettergreep in het Nederlands niet is toegestaan. Hoewel er dus de combinatie sd staat geschreven, spreken we dat niet zo uit, maar zeggen [vreezdə].

In allerlei methoden noemt men de stam de 'ik-vorm'. Dat is dus niet juist, want die kale stam ziet er in letters vaak wel zo uit, maar bij het gebruik van die stam gaat het juist om de klanken. Dat geldt als die verledentijdsvorm gemaakt moet worden. Dan kun je vanuit die letter s het vervolg niet verklaren, want dat is, net als de rest van onze spelling primair gebaseerd op de uitspraak.

Ook bij de keuze van de slotletter van een voltooid deelwoord, geldt deze systematiek. Dat is niet doordat het een werkwoord is, maar doordat je bij een [t] als slotklank, altijd even moet checken wat je hoort als je het woord daar wat langer maakt. Dat doe je bij [hont] en dan hoor je [hondən]. Dat doe je ook bij [gəvreesst] en dan hoor je gəvreesdə]. In beide gevallen moet die laatste letter dus een d zijn.

De letterkeuze is bij spelling de oplossing, mits je vanuit de uitspraak het probleem hebt herkend. Het zijn dus geen trucjes of instampfeitjes, maar op basis van de klanken te beredeneren letterkeuzes.

Het is niet toevallig dat bovenbouwers, die hiermee pas wat later kennismaakten, doordat ze eerst een andere didactiek hadden moeten volgen, verbaasd reageerden: "Waarom heeft u dat niet eerder verteld, nu snap ik het tenminste!"